

О. І. МИХАЛЬЧУК

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
м. Київ, Україна

Електронна пошта: oksmykhalchuk@gmail.com

[http:// orcid.org/0000-0001-9278-9341](http://orcid.org/0000-0001-9278-9341)

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ БАГАТОМОВНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ЗАСАДИ Й УКРАЇНСЬКА ДІЙСНІСТЬ

Поняття «багатомовність» / «мультилінгвізм» набуло значного поширення у лінгвополітичному дискурсі. Це зумовлює необхідність конкретизувати соціолінгвістичні параметри терміна в контексті української мовної ситуації з урахуванням досвіду загальноєвропейських теорій та практик. Доцільність дослідження спричинена також розширенням підходів до проблем багатомовності в ХХІ ст. та деякими розбіжностями в тлумаченні мультилінгвізму в різних країнах, що викликано відмінностями впровадження політики й практики багатомовності в різних державних і регіональних контекстах.

Теоретичні підходи до визначення мультилінгвізму та класифікація його типів дозволяють розглянути політику багатомовності і практику багатомовності в координатах суспільних типів мов — державна (офіційна), міноритарна, іммігрантська, іноземна. Дослідження є також спробою дати відповіді на питання: «Чим відрізняються багатомовне суспільство і багатомовна держава?», «Як практика багатомовності впливає на мовну політику або мовна політика на мовну практику багатомовних територій?», «Як диференційовано поняття мовного розмаїття, багатомовної комунікації, плюрилінгвізму і мовної освіти в соціолінгвістичній концепції мультилінгвізму?»

Соціолінгвістичний вимір багатомовності осмислено в параметрах поняттєвих зв'язків: мультилінгвізм і глобалізація, мультилінгвізм і територіальна мовна ідентичність, мультилінгвізм і статус мов, мультилінгвізм та функційність мов, мультилінгвізм і мовна освіта. У координатах теорії суспільного та інституційного мультилінгвізму Україну розглядаємо як одномовну державу з дво- та багатомовними територіями. Запропоновано базову соціолінгвістичну концепцію мультилінгвізму, що спирається на розрізнення політики багатомовності і практики багатомовності та засади співіснування мовних ідентичностей індивідів і спільнот.

Ключові слова: мультилінгвізм, багатомовність, мовне розмаїття, плюрилінгвізм, мовна політика, мовна ситуація, функційність мов, мовна освіта.

У контексті мовнополітичного дискурсу, пов'язаного з вектором збереження мовного розмаїття і загрожених мов, актуалізувалося поняття «багатомовність» / «мультилінгвізм». Про важливість питання багатомовності для світу, зокрема ЄС, свідчить створення спеціальних департаментів та посад (наприклад, призначення при Раді Європи комісара у справах освіти, культури, мультилінгвізму та молоді), які курують мовні питання, визначають

стратегії та зобов'язання щодо збереження мультилінгвізму і зосереджені на питаннях політики і практики багатомовності. Позиція цих департаментів визначена ставленням до мовного розмаїття як до «надбання Європи» і переконаннями, що Європа є багатомовним суспільством, оскільки на її території функціонує багато мов, а особи, що проживають на цій території, володіють однією, двома чи більше мовами і підтримка кожної з них та потреба оволодіння іншими мовами є важливою для громадян Європи. Актуальна інформація щодо питань мовної політики і практики у сфері багатомовності розміщена на спеціальних сайтах Ради Європи, наприклад, сторінка підрозділу мовної політики (www.coe.int/lang) є платформою для ресурсів щодо багатомовності й міжкультурної комунікації. Основні підходи європейської мовної політики щодо питань мультилінгвізму в XXI ст. ґрунтуються на критеріях підтримки загрожених мов; мовній інтеграції як мовній адаптації та як мовній необхідності (вивчення офіційної мови держави та двох чи кількох іноземних мов); експансії англійської мови.

Попри активне використання поняття «мультилінгвізм»/ «багатомовність» у мовознавстві (зокрема, соціолінгвістиці, психолінгвістиці, лінгводидактиці), політології, етнополітиці, соціології, психології, філософії залишаються актуальними проблеми його визначення та основних параметрів у контексті різних мовних ситуацій. У документах Ради Європи розрізняють поняття «мультилінгвізму» та «плюрилінгвізму». Мультилінгвізм (багатомовність) насамперед стосується мовного розмаїття в певному географічному регіоні, тоді як плюрилінгвізм — переліку мов, якими користується певна особа, серед них і такі, що їх часто визначають як «рідна мова», або «перша мова», та будь-які інші мови або їхні різновиди [Європейський мультилінгвізм... : 5; Багатомовна Європа... : 6–15]. У документі «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти...» використовують термін *плюрилінгвізм* у контексті мовної компетенції, а також *мовна освіта* потрактована як крок на захист мовного і культурного розмаїття [CEFR; Петриченко : 62–63]. У передмові до проєкту «Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі», у якому розглядалася практика багатомовності в 24-х європейських країнах і, зокрема, в Україні, наголошено на розбіжностях у тлумаченні мультилінгвізму в кожній з країн, що спричинено «відмінностями впровадження політики і практики багатомовності / плюрилінгвізму в різних державних і регіональних контекстах» [Багатомовна Європа... : 15]. Усі поняття на позначення різних аспектів багатомовності пов'язані між собою, але для розгляду конкретних ситуацій пріоритетними є певні терміни. Багатогранність контекстів зумовлює те, що концепція мультилінгвізму в міждисциплінарному і міжкультурному вимірах залишається дискусійною. Проте в кожному випадку серед найважливіших параметрів багатомовності є визначені Л. Аронін та Д. Синглтоном три домінуючі складники: користувач / мовець, середовище, мова [Aronin : 117].

Мета нашого дослідження — розглянути головні теоретичні підходи до трактування мультилінгвізму в соціолінгвістиці й конфігурацію змістового наповнення терміна в контексті мовної ситуації в Україні.

1. Типологія мультилінгвізму. Тлумачення сутності мультилінгвізму та класифікація його типів у лінгвістиці має тривалу історію. Одним з перших до цієї проблематики звернувся німецький мовознавець М. Браун у праці «*Veobachtungen zur Frage der Mehrsprachigkeit*» («Спостереження щодо питання багатомовності») у 1937 р. У ній учений розглядає багатомовність як

активне, збалансоване і досконале володіння двома і більше мовами [Braun : 115]. Лінгвістичні підходи до трактування цього поняття запропоновано в 1950-х рр. у працях Е. Гаугена та У. Вайнрайха. У результаті досліджень було виокремлено психолінгвістичні (особливості використання мов індивідом) та соціолінгвістичні (вивчення співіснування мов у межах спільнот, регіонів, держав) критерії багатомовності. Розширення теоретичного осмислення мультилінгвізму відображено в працях чеського лінгвіста В. Вільдомека, канадського дослідника У. Ламберта, американця Ж. Томаса, фінського вченого Х. Рінгбома, французького Ф. Грожана, австрійського М. Вандружка та ін. [Талалай 2020: 107–108]. Багатомовність досліджували з позицій індивідуальної та суспільної функційності мов на ґрунті різних соціолінгвістичних контекстів. Проблема мультилінгвізму в концепції німецького дослідника Г. Кльосса («Bilingualism and Nationalism» — «Білінгвізм і націоналізм») розглядається в межах зв'язків між поняттями «національна одномовність», «індивідуальна одномовність», «двомовність і білінгвізм», «багатомовність» на індивідуальному і соціальному рівнях [Kloss : 39–47]. На початку ХХІ ст. основні наукові дослідження мультилінгвізму сконцентровані на вивченні зв'язків між багатомовністю і мовною політикою, багатомовністю і мовною ідентичністю, багатомовністю і мовними правами, багатомовністю і мовною освітою. Ці концепції часто неоднозначні й залежать від специфіки мовної ситуації, історико-географічної кореляції, практики багатомовності. Зокрема, французькі соціолінгвісти Д. Косте та Ж. Гебрар виокремлюють два типи суспільної багатомовності: ієрархічну (Франція) та юкстипозиційну (Швейцарія) [Coste, Hébrard 1991]. У подальших дослідженнях Д. Косте значну увагу приділено мовній компетенції та мовній освіті як основі функціонування суспільної багатомовності [Coste 2009]. Швейцарський мовознавець Г. Люді виклав позицію щодо трьох типів багатомовності — індивідуальної, територіальної та інституційної, наголошуючи на взаємозв'язку і взаємозалежності цих типів мультилінгвізму [Lüdi 2006]. Осмислення сутності мультилінгвізму в працях останніх десятиліть ставить під сумнів позицію щодо індивідуальної багатомовності як виключно об'єкта психолінгвістики, що було симптоматичним для праць середини ХХ ст. Водночас соціолінгвістичні параметри різних типів мультилінгвізму — індивідуального, суспільного та інституційного (зокрема, державного) — є відмінними насамперед через зв'язки з різними соціолінгвістичними категоріями. Індивідуальну багатомовність розглядають у зв'язку із соціолінгвістичними категоріями «мовна компетенція», «володіння мовою (мовами)», «ставлення до мови», «мовна поведінка» тощо. Інституційна багатомовність розкривається через принципи мовної політики, мовного планування, мовного законодавства, мовних прав. Саме тому в деяких мовознавчих студіях досі наявна позиція, що індивідуальний мультилінгвізм — це об'єкт психолінгвістики, загальнонаціональний — об'єкт соціолінгвістики. Проте окремішність досліджень не може бути універсальною, бо індивідуальне ставлення громадян до мов, зокрема мовної самоідентифікації, володіння мовою (мовами) та актуалізація громадянської позиції в мовних питаннях (вибір мови, мовний активізм), власне, і є тим підґрунтям, на якому вибудовуються основні засади мовних політик щодо статусу та функційності мов у межах держави. До того ж суб'єктом мовних прав є переважно не окремі індивіди, а етномовні спільноти. Автори «A Dictionary of Sociolinguistics» термін *мультилінгвізм* — (multilingual (-ism)) пов'язують передусім з мовною практикою індивідів чи спільнот і пояснюють

як використання окремою особою або мовною спільнотою двох або більше мов; вони вважають, що розділяти терміни *двомовність* та *багатомовність* не завжди доцільно, проте наголошують на значній диференціації термінів, коли йдеться про мовну політику багатомовності чи двомовності, зокрема, на прикладі Південної Африки [Swann 2004 : 214–215]. Щодо явищ поширення мов на певній території в згаданому вище термінологічному словнику із соціолінгвістики запропоновано поняття «мовне розмаїття» (*language diversity*), що означає співіснування різноманітних мовних кодів (мов і діалектів) як на рівні комунікативних спільнот, так і в межах країни, держав чи всього світу. У контексті мовного розмаїття йдеться про два аспекти мовної політики — мовну асиміляцію та політику мовного плюралізму, що визнає мовне розмаїття і підтримує співіснування різних мовних груп [Swann 2004 : 169–170]. Найчастіше ці аспекти об'єднані, оскільки йдеться про координованість мовної політики щодо державної мови (мов) та міноритарних мов, яка узгоджує елементи мовних прав, статусу державної мови, захисту загрожених мов і підтримки мовного розмаїття як культурного надбання.

Європейська політика і практика мультилінгвізму виходить з того, що будь-яке суспільство є багатомовним. Це пов'язано з поширенням та використанням практично в кожному соціумі різних типів мов — державних, іноземних, регіональних, міноритарних, мов іммігрантів. Принципи міжнародного і національних законодавств щодо функціонування наявних у суспільстві мов покликані забезпечувати їх толерантне співіснування, тому по трактування та розрізнення багатомовності як категорії мовної політики і як мовної практики суспільства є засадами для уникнення мовних конфліктів. До того ж у національних терміносистемах поняття багатомовності потребує додаткових означень; також поняття, дотичні до категорійного поля терміна *мультилінгвізм*, при відтворенні інституційних документів (зокрема, офіційних документів РЄ) «не завжди можуть бути перекладені адекватно» [Багатомовна Європа... : 15]. Сучасні концепції багатомовності оприлюднюються у різних наукових журналах. Зокрема, важливою платформою для обміну міркуваннями з цього питання є міждисциплінарний «International Journal of Multilingualism» (IJM) (<https://www.tandfonline.com/journals/rmj20>). Метою IJM є сприяння, презентація та поширення досліджень, зосереджених на психолінгвістичних, соціолінгвістичних та освітніх аспектах багатомовності. Розширення підходів до проблем багатомовності у XXI ст. та специфіка імплементації політики багатомовності у світі зумовлюють доцільність аналізу цієї проблеми з урахуванням специфіки мовної ситуації в Україні.

1.1. Термінологічне поле поняття «мультилінгвізм» в українській науці. В українському лінгвокультурному середовищі поняття «мультилінгвізм» використовують як дублет або як синонім до термінів *багатомовність*, *кількамовність*, *полілінгвізм*, *плюрилінгвізм*, *мовне розмаїття* тощо. Залежно від кількості мов може бути ситуативним синонімом до понять «двомовність», або «білінгвізм», «тримовність», «чотиримовність» (як різновиди мультилінгвізму). Тлумачення більшості з цих понять в українській гуманітаристиці, зокрема соціолінгвістиці, потребує уніфікації та уточнень. У «Великій українській енциклопедії» поняття «багатомовність» подане як багатозначне: 1) державна мовна політика, відповідно до якої на території держави чи її адміністративно-територіальної одиниці кілька мов мають офіційний статус; йдеться також про офіційну й неофіційну багатомовність; 2) здатність людини або групи населення користуватися більше ніж дво-

ма мовами (зокрема, може бути притаманна групам людей, які проживають у поліетнічних регіонах). Також поняття «багатомовність» використовують на позначення функції приладів: у техніці (як можливість перемикання різними мовами), в інтернеті (як можливість налаштувати сайт кількома мовами), у книговидаванні (паралельне чи послідовне подання того самого тексту або різних текстів у межах одного джерела більше ніж двома мовами) (<https://vue.gov.ua>). В енциклопедії «Українська мова» (2004) стаття про багатомовність відсутня. У «Лінгвістичній енциклопедії» О. Селіванової ключовим запропоновано термін *полілінгвізм* — «багатомовність як ознака мовної ситуації країни, регіону чи мовного стану індивіда, тобто володіння особистістю або певною групою представників етносу кількома мовами. Здебільшого П. є ознакою регіону» [Селіванова 2010 : 563]. Наприкінці статті подано термін латинкою — *multilingualism*. Колектив авторів праці «Термінографія, мультилінгвізм, мультидисциплінарність: напрями майбутніх досліджень», розглядаючи перспективні напрями наукових студій, наводить дубльовані варіанти терміна — *мультилінгвізм / багатомовність* і виділяє *плюрилінгвізм, двомовність / білінгвізм, мультилінгвальна освіта* як складники мультилінгвізму. Розглядаючи мультилінгвізм як напрям досліджень і виходячи з критеріїв індивідуальної та суспільної багатомовності, автори пропонують таку дефініцію: «*Багатомовність (мультилінгвізм)* — 1) здатність особи користуватися (розмовляти або розуміти) більше ніж двома національними мовами; 2) мовна практика, при якій соціум використовує для спілкування більше ніж дві національні мови в одній або різних сферах спілкування; 3) явище суспільного рівня, яке позначає співіснування різних мовних співтовариств на одному географічному просторі, зокрема в умовах багатомовного міста чи багатомовної країни» [Голубовська 2015 : 3–23]. Таке визначення є достатньо прийнятним. Однак у контексті аналізу тлумачень постають питання: «Що таке багатомовна країна?», «Що таке власне офіційна багатомовність чи одномовність — стосується це лише офіційного статусу мови як державної чи офіційної мовної політики стосовно і державної, й інших мов?», «Чи “співіснування мовних співтовариств” (очевидно, мовних спільнот чи груп. — О. М.) передбачає врахування мов іммігрантів?», «Чи упровадження в різних сферах — туризмі, бізнесі, транспортних послугах тощо — більше ніж однієї мови є ознакою багатомовного міста?» тощо. Усі ці питання потребують детального аналізу конкретних мовних ситуацій і мовних фактів, а також врахування того, що ідея «багатомовного суспільства і мовного розмаїття іноді вступає в конфлікт з політичними програмами» [Багатомовна Європа... : 17]. Тому саме в цьому контексті, на нашу думку, слід розрізняти політику багатомовності (визначена законодавчим статусом мов; офіційною мовною політикою щодо корінних та меншинних мов, зокрема загрожених), політику мовного розмаїття (коли йдеться про підтримку етномовних спільнот і груп з урахуванням мовних прав та лінгвокультурних потреб) і практику багатомовності (як концепцію мовної освіти та рівня мовних навичок для підтримки міжкультурного діалогу і глобальної мобільності). Зауважимо, що згідно з аналізом даних проєкту «Багатомовна Європа» (2012) «з точки зору конкретних дій політика багатомовності мала більший пріоритет порівняно з питанням мовного розмаїття» [Багатомовна Європа... : 15]. Самі ж терміни *мультилінгвізм* та *багатомовність* у сучасній українській лінгвістиці є синонімічними, однак поняття багатомовності виходить за сферу соціолінгвістики і в публічному дискурсі має ширше застосування.

2. Соціолінгвістичний вимір багатомовності. Незаперечним фактом є те, що країн з виключно одномовним населенням у сучасному глобалізованому світі практично не залишилося. Серед національних мовних просторів у світі монолінгвальних на порядок менше, ніж полілінгвальних, — усього 6% [Яковлева : 53]. Офіційно одномовні держави розбудовують мовну політику в системі багатомовного суспільства. Збереження одномовності на державному рівні не виключає поширення та певної функційності інших мов, які з тих чи інших причин та обставин побутують у мовному просторі держави. У цих параметрах соціолінгвістичний вимір мультилінгвізму спирається на такі системно-поняттєві зв'язки: 1) мультилінгвізм і глобалізація; 2) мультилінгвізм і соціально-історичні та політичні передумови; 3) мультилінгвізм і територіальна мовна ідентичність; 4) мультилінгвізм і статус мов; 5) мультилінгвізм і функційність мов; 6) мультилінгвізм і мовна освіта. При комбінації індивідуальної та суспільної одномовності та багатомовності виникає мовна ситуація, яка є об'єктом інституційного осмислення в лінгвополітичному та соціолінгвістичному дискурсах.

2.1. Мультилінгвізм і глобалізація. Глобалізація сучасного світу та мовна мобільність у мережевому просторі спонукають говорити сьогодні не тільки про територіальні, суспільні, інституційні та індивідуальні аспекти багатомовності, а й свідчать про перспективи глобального мультилінгвізму, де ключову роль відіграє, за визначенням Л. Аронін та Д. Синглтона у праці «Multiligualism», «домінантна плеяда мов» («Dominant Language Constellation / speech community / language repertoire / dominance configuration») [Aronin 2012 : 59–75]. Визначення цього поняття «визріває» з вибору мовних пріоритетів у глобальному мовному просторі і засвідчує, що для будь-якої особи чи спільноти є група найважливіших мов, які дають можливість задовольняти мовні потреби. Сьогодні можна твердити про вибір домінантних мов, коли багатомовне середовище має глобальний вимір, і потужність цих мов у світовому просторі настільки присутня, що вони стають суспільно важливими на територіях поза природним поширенням і здатні витіснити з пріоритетів інші, зокрема національні та меншинні (рідні чи контактні) мови, бо за певних соціокультурних обставин, для того щоб задовольнити комунікативні чи професійні потреби, не завжди вистачає мов, які є традиційними на території держави. Комунікативна потужність мов у суспільному і територіальному вимірах конкурує з інформаційними можливостями мов. Інформаційна потужність мов стає основою для характеристик мовної освіти, мовного вибору і якості мультилінгвальності певних стратифікаційних груп, зокрема соціально-професійних спільнот (англійська для науки, ІТ, міжнародного бізнесу і т.п.). Теорія домінантних мов як новий погляд на багатомовність розкривається в дослідженнях поширення мов і сучасної світової мовної практики. Зокрема, під керівництвом Л. Аронін та Дж. Ло Б'янка апробовано проект «Домінантна плеяда мов: новий погляд на багатомовність» (2020–2021 рр.), до якого залучено понад десять авторів. Основні принципи концепції зібрано на сайті Dominant Language Constellations (DLC) (<https://www.dominant-language-constellations.com/>). Ключовим параметром дослідження є поняття «Dominant Language Constellation» («домінантна плеяда мов» (ДПМ), «домінантне сузір'я мов») — набір мов, які разом виконують усі функції мовлення, таким чином дозволяючи людям і групам зберігати багатомовне середовище. DLC (ДПМ) стосується як суспільних мовних контактів, так і багатомовності взагалі та індивідуальних багатомовних

практик. Відмінність доміантної плеяди мов від мовного репертуару полягає в тому, що ДПМ охоплює лише найбільш доцільні мови, а не всі мови, відомі окремому індивіду чи вживані в спільноті. Дослідники стверджують, що доміантна плеяда мов та мовний репертуар є взаємодоповнювальними поняттями. Однак DLC (ДПМ) є активною, робочою частиною мовного репертуару і зазвичай складається з трьох мов. Мовний репертуар як лінгвістичний ресурс або сховище може містити набагато довший список мов і навичок. До того ж слід зазначити, що хоч ці параметри багатомовності зумовлені мовною необхідністю, мовний репертуар і мовний вибір насамперед залежать від мовної ситуації в конкретному географічному просторі.

2.2. Мультилінгвізм і мовна ситуація. Попри багатогранність мовних ситуацій у різних державних утвореннях форми загальнонаціонального (суспільного) мультилінгвізму зводяться до двох типів: 1) коли офіційними є дві чи більше мов (Швейцарія, Бельгія); 2) коли є одна державна мова і функціонує паралельно кілька меншинних (у тому числі корінних) мов (Україна, Франція, Польща). Визначальним критерієм суспільного мультилінгвізму залишається територіальний принцип, тобто співіснування кількох мовних спільнот на одній території. Присутність мов у мовному просторі держави регулюється територіальними (природними) межами та інституційними (мовна політика) засадами. Окремим спектром багатомовності є наявність іммігрантських мов, оскільки вони не мають територіальної прив'язаності в межах держави, а також на них не поширюються законодавчі приписи щодо мов меншин чи мов корінних етносів. (Зокрема, в Україні відсутні законодавчі чинники щодо використання мов іммігрантів.) Імплітуда якості співіснування мов у координатах мультилінгвізму і мовної ситуації залежить від мовної політики, а її основи лежать у спектрі соціальних та історичних передумов розвитку багатомовності на певних територіях. Критерії якості багатомовності перебувають у координатах історичної і штучно набутої багатомовності територій, параметрів ідентифікації етнічних і мовних спільнот з місцевою (етнічною, рідною) мовою та іншою, зокрема загальнонаціональною.

Традиційно основні критерії багатомовності країни та співіснування мов у державно-адміністративному просторі визначають за мовною ідентичністю громадян (параметри — етнічність та рідна мова); мовною практикою (мовна компетенція, мова освіти і мовна освіта, мовна поведінка); імплементацією статусу та функційними можливостями мов. Характеристики багатомовності за принципами розподілу на офіційну (більше ніж одна державна мова) і неофіційну (одна офіційна, інші — меншинні, регіональні, локальні тощо) теоретично не зовсім коректні. Усі мови є об'єктами мовної політики держави, мета якої: 1) утвердження статусу і функціонування державної мови; 2) підтримка загрожених мов корінних народів; 3) підтримка мов меншин, зокрема для України визначених у законі «Про ратифікацію «Європейської хартії регіональних і міноритарних мов»». Найприйнятнішим у контексті облаштування мовного простору держави є міркування швейцарського мовознавця Г. Люді щодо трьох типів мультилінгвізму — індивідуального, територіального та інституційного. Проте в кожній мовній ситуації дія «силового поля» цих типів на багатомовне суспільство різна. Важливим показником є масштаби багатомовності. Вони залежать від ареалів поширення мов, соціально-демографічних характеристик етнічних груп і успіху / рівня мовної компетентності та мовної уніфікації етнічних груп як щодо власної

мови, так і щодо загальнонаціональної (державної) мови. Соціолінгвістичні параметри мультилінгвізму в контексті мовної ситуації ґрунтуються на принципі територіальної мовної ідентичності і практиці мовного вибору. У цих координатах викристалізуються аспекти мультилінгвізму через функційність мов та вияви мовної ідентичності, мовну толерантність, міжмовну конкуренцію, мовний компроміс, мовну асиміляцію, мовний режим. Соціолінгвістичні критерії мовного середовища за кількістю мов баланують між ідеальною моделлю «інтегрального монологвізму» та утопічною теорією «гармонійної багатомовності». Вирішення основних питань гармонізації співіснування мовних спільнот та балансу мовних пріоритетів у мовній свідомості суспільства залежить від принципів реалізації мовної політики і пов'язане із суспільно-політичними та історичними передумовами розвитку країни в контексті мовної ідентичності території.

2.3. Мультилінгвізм і мовна ідентичність територій. У координатах теорії суспільного та інституційного мультилінгвізму Україна — це одномовна держава з дво- та багатомовними територіями. Кордони цих мовних територій не обмежуються перехідними дво- чи кількомовними частинами (як це бачимо в Швейцарії), вони об'єднані спільним українськомовним кордоном і це є визначальним конституційним принципом мовної ідентичності території держави Україна. Українська мова як державна конституційно стала засобом мовної єдності всіх мовних спільнот, об'єктом мовних прав і мовних обов'язків усіх громадян України. Це не суперечить присутності інших мов на території держави. Проте декларативна офіційна одномовність не завжди відповідає мовній практиці, а етнічна структурованість населення України, як показують соціологічні дані, не відповідає мовній структурі суспільства [Етномовна структура... : 10]. До того ж інформаційна потужність не поширеної в повсякденній практиці англійської та інформаційно і комунікативно потужної російської вносить свої корективи в багатомовність окремих регіонів, а також етнічних спільнот і соціальних груп. Однак переважання комунікативної та інформаційної потужності інших мов у глобальному вимірі не зменшує пріоритетності української мови в Україні. Так само як глобалізаційні переваги та загальнонаціональна мовна інтеграція не роблять менш важливою етнонаціональну мовну ідентичність.

Мовна ситуація в Україні — це особливий тип співіснування української та російської мов. Дисперсність, значний кількісний розрив між етнічною належністю та мовною практикою, а також історична тяглість колоніального досвіду робить співіснування цих мов на одній території унікальним. Розглядаючи закордонний досвід мовних політик багатомовних країн та його придатність для України, В. Кулик стверджує, що «серед розглянутих країн немає жодної, до якої Україна була б подібною за більшістю важливих для вибору мовної політики демографічних та суспільно-політичних характеристик» [Кулик : 258–259]. Про специфіку і нестабільність білінгвальних спільнот в Україні свідчить, зокрема, самоідентифікація більшості російськомовного населення України з українською як рідною, що помітно зросла між 2013–2017 рр. (<https://gis.huri.harvard.edu/language-module>). Стабільність мовної ситуації в умовах нелінійної багатомовної масової комунікації можлива в тих галузях, які підлягають законодавчому регулюванню (освіта, державне управління, сфера послуг, частково мас-медіа), однак загалом суспільство живе своїм мовним життям і вплив інформаційної потужності мов на вибір мовних пріоритетів незаперечний. Динамічний характер мульти-

лінгвізму найтісніше пов'язаний з принципами мовної самоідентифікації, а в контексті мовної ідентичності території практика багатомовності набуває нових ознак.

З огляду на ареал поширення мов ідеться про два типи їхнього співіснування: а) на загальнонаціональній території держави; б) у конкретній географічній місцевості. Асиметричність територіальної багатомовності в межах України не корелює з адміністративним розмежуванням регіонів. Сьогодні в Україні простежуємо багатомовність принаймні трьох типів: 1) територіальна багатомовність: в історично поліетнічних регіонах, де проживає значна частина представників етнонаціональних меншин (Закарпаття, частина Буковини, частина Одеської області тощо); 2) стратифікаційна багатомовність (двомовне місто, що зазвичай межує з одномовними селами); 3) дисперсна багатомовність: виникає, зокрема, внаслідок особливостей міграцій (кримські татари після анексії Криму). Якщо перший тип виник через соціоісторичні обставини, давні міграції, то другий і частково третій тип зумовлені впливом мовної політики СРСР, а ще раніше Російської імперії, а також анексією Криму, що спричинили нові міграції кримських татар і розпорошення кримськотатарської мовної спільноти, яка й до того потребувала інституційної підтримки та посилення мовної зацікавленості з боку самих кримських татар [Дочу : 63–69]. Застосування універсальних принципів збереження мовного розмаїття потребує індивідуальних підходів до кожної мовної спільноти з урахуванням специфіки територій та функційних можливостей мов. Загальні підвалини для концепцій збереження мовного розмаїття координує держава як гарант забезпечення можливостей для мовних груп і спільнот у межах статусного стану мов, а також створення умов для суспільної єдності й стабільності в умовах багато- і двомовних ситуацій через забезпечення державності української мови (завдяки мовній освіті, мовно-культурній інтеграції тощо). Вироблення різних напрямів мовної політики щодо державної та інших мов і відповідні державні гарантії зазвичай мають на меті послабити конфліктогенність як одну з типових ознак співіснування мов на одній території чи в певному суспільстві. Природна конкуренція мов є невід'ємним чинником розвитку мовного облаштування світу. Використання потенційної конфліктогенності багатомовності стало «причиною різних спроб придушення» мовної різноманітності та «спроб її відновлення» [Кулик : 91]. В українській дійсності штучно створена ситуація українсько-російського білінгвізму стала не тільки причиною мовних конфліктів, а й інструментом політичних та реальної війн. Мовна політика різних країн (Іспанії, Фінляндії, Бельгії) може послужити джерелом для осмислення мовної ситуації в Україні, але не здатна запропонувати готову модель співжиття мов в одній державі. Утім, як свідчить досвід європейських країн, основним осердям запобігання мовних конфліктів є визначеність мовної політики, зокрема забезпечення функційності та статусу мов через мовне законодавство.

2.4. Функційність і статус мов у контексті багатомовності. Офіційна одномовність національної держави передбачає асиметричність статусу мов: державна (офіційна, національна) і міноритарна (меншинна). Водночас соціолінгвістична параметризація мультилінгвізму координована також типологією мов — корінні, спадкові, імміграційні, регіональні, локальні. Підтримка кожної з мов, які поширені на території держави, залежить від багатьох політичних та соціальних чинників. Насамперед це забезпечення можливостей (а також бажання мовної спільноти використати ці можливо-

сті) та обов'язковість / необов'язковість володіння державною, меншинною, а також іноземною мовами. Ставлення в мовних спільнотах до власних мов, державної мови, глобальних мов спричинене мовною необхідністю та особливостями функційності мов у суспільному житті.

Розглядаючи функційну нерівність мов у глобальному масштабі, П. Селігей наголошує, що «міжмовна конкуренція спричиняє або консервує функційну неповноту “слабших” мов <...> Домінантна мова не тільки знижує суспільну вагу національних мов на їхній власній території, а й відбиває бажання опанувати інші мови» [Селігей 15]. У контексті української мовної ситуації роль «функційного терориста» тривалий час перебирала на себе російська. Меншинні мовні спільноти (румунська, угорська, болгарська та ін.) протягом тридцяти років незалежності найчастіше продовжували використовувати для міжкультурної комунікації російську, навіть тоді, коли це в комбінації 'меншинна мова — українська мова'. Деякі етнонаціональні меншини (євреї, білоруси) в радянський період зросійщилися і в повсякденному спілкуванні в межах етноспільноти [Масенко : 116; Огульчанський : 127]. Такі деформації в мовному довіллі виникли через історичні та соціокультурні обставини. Однак функційність мов на багатомовних територіях має змінний характер, що залежить і від природних мовних потреб, і від мовної політики. Передумовою є рівень мовної необхідності, що зумовлена мобільністю сучасного суспільства та зобов'язаннями щодо мов. Підґрунтям для розвитку потенціалу багатомовності як позитивного явища є заохочення до підвищення мовних навичок громадян. Саме тому основою гармонізації суспільної багатомовності стає мовна освіта.

2.5. Мультилінгвізм і мовна освіта. Мовна освіта передбачає вивчення державної мови та інших мов. Для всіх громадян важливим є знання державної мови, що виконує функції лінгвістичного інструмента держави, зокрема на рівні офіційних сповіщень, інформаційної безпеки, юридичного супроводу тощо. Вивчення, необхідність та обов'язок володіння державною мовою в Україні передбачені і гарантовані відповідними статтями закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та закону «Про освіту». Європейські принципи розвитку багатомовності заохочують до вивчення не тільки державної та глобальних мов, але й регіональних, мов меншин та іммігрантів.

У контексті багатомовності та мовної освіти в соціолінгвістиці послуговуються поняттями «засвоєння мови» (language acquisition), «вивчення мови» (studies of language learning) та «мовне планування в освіті» (language-in-education planning). Засвоєння мови стосується не лише вивчення мови в процесі навчання, але й несвідомого оволодіння мовою в повсякденному житті [Swan : 164, 172]. Якість засвоєння мови (мов) при цьому може бути різною. Найпоширенішим поняттям, що розширює зв'язок між мовною освітою та мовною компетенцією, є плюрилінгвізм. Фактично він є результатом мовного розвитку через здатність використовувати багато мов задля різних цілей спілкування та міжкультурної взаємодії. Автори дослідження «Плюрилінгвізм і плюрикультурна компетенція» («Plurilingual and pluricultural competence»), яке з'явилося в рамках аналізу документа «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» («Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment»), відзначають також роль знання мов / володіння мовами в контексті мовної ідентичності. Вони зазначають, що розвиток багато-

мовної та багатокультурної компетенції сприяє розвитку мовної свідомості та навіть метакогнітивних стратегій, які дозволяють усвідомлювати через мовний вимір баланс мов у суспільному житті. Крім того, як стверджують дослідники, знання іноземної мови та культури не приводить до виходу за межі того, що може бути етноцентричним стосовно рідної мови та культури і навіть може мати протилежний ефект, а знання кількох мов скоріше за все, навпаки, допомагатиме цьому [Coste 2009 : 11–13].

Для багатомовних регіонів володіння мовами і вивчення мов маєють свою специфіку. Мовна освіта повинна бути одночасно інструментом, який би поєднував мовну необхідність, мовні потреби і збереження мовних прав та обов'язків щодо меншинної та державної мов. В Україні питання мови освіти регулюються ст.7 відповідного закону. Досвід мовної освіти зазвичай стає показником зміни мовного репертуару етнонаціональних спільнот та мовної ситуації у відповідних регіонах. Визначення динаміки мовної компетенції упродовж останніх 25–30 років можна простежити через порівняння рівня володіння мовами в різних поколіннях. У 2015 р. відділ мов України Інституту мовознавства АН України проводив соціолінгвістичне опитування, у якому було, зокрема, запропоновано блок питань, що засвідчив різні рівні володіння мовами (українською, румунською / молдавською; російською) поколінням студентської молоді та їхніми батьками [Михальчук : 190–196]. Відповіді показали, що українську мову старше покоління знає гірше, ніж молодь, але краще володіє російською. Фактично запровадження в школах української мови викладання (замість російської) на початку 90-х років дозволило частково змінити мовний репертуар етнічної спільноти. Проблемним залишилося володіння державною мовою для покоління 40–60-річних громадян України, які зазнали впливу росіянізації через тенденції радянської освіти, коли основною мовою навчання у багатьох школах і більшості вишів, у діловодстві, мовою успішності була російська. Набуті мовні навички і можливість «порозумітися» російською сприяють інерції мововжитку. Однак, за нашими спостереженнями, мовний фон міста Новоселиця Чернівецької області (етнічний склад населення Новоселицького району за даними перепису 2001 р.: 34% — українці, 65% — румуни і молдовани), в якому ще 20–25 років тому фоною була російська, змінився на українсько-румунський. Проте про повне витіснення російської мови з мовного репертуару багатомовних територій у тих регіонах, де етнічні росіяни і навіть побутове вживання мови відсутні, говорити ще рано. Збереження штучної тримовності замість природної українсько-румунської двомовності регіону спричиняє також інформаційна потужність російської мови (за часткою веб-сайтів займає друге місце серед найуживаніших мов — 8, 3 % після англійської — 60, 6 %). Це посилює її «привабливість як мови інформації, бізнесу і культури» [Кулик : 237]. Не виключено, що така привабливість зазнає значного послаблення в результаті політичної ситуації 2022 р., оскільки вплив політичних чинників на вибір мов є важливим барометром динаміки багатомовності, і цей рух зазвичай починається зі змін у мовному репертуарі індивідів. Останнє підтверджується зростанням упродовж березня 2022 р. інтересу до вивчення української мови. Зокрема, на популярній платформі для вивчення мов Дуолінго (Duolingo) за перший місяць від початку російського вторгнення кількість охочих вивчити українську мову «зросла на 577%» (<https://imi.org.ua/news/populyarnist-ukrayinskoji-movu-na-duolingo>). Найбільше зростання

зафіксували в Польщі. Ймовірно, значна частка охочих — тимчасові російськомовні переселенці з України.

Сприяння вивченню міжнародних мов, що задеклароване в законі «Про освіту», зокрема право викладати «одну або декілька дисциплін двома чи більше мовами — державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу» (ст. 7, п. 3, 4) співзвучне загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти. Наприклад, CLIL (content and language integrated learning) передбачає «залучення учнів до вивчення таких предметів, як природознавчі дисципліни і географія, засобами іноземних мов, що вважається сьогодні одним з ефективних і дієвих способів формування комунікативної компетентності» [Петриченко : 61]. Проте в контексті експансії англійської мови, зокрема в науці, такі рекомендації мають подвійні стандарти впливу на багатомовність. Послаблення розвитку національних наукових термінологій і наукового стилю у XXI ст. стає елементом загрози для багатьох європейських мов, навіть сьогодні достатньо потужних, через втрату відповідних функцій.

Таким чином, багатомовна освіта як складник мультилінгвізму спирається не тільки на зростання мовних навичок, але й потенційно сприяє підвищенню функційності державної мови, підтримці меншинних та збереженню загрожених мов. До того ж заохочення до індивідуальної тримовності в загальноєвропейській концепції багатомовної освіти (рідна мова плюс дві чужі, разом з тим це можуть бути регіональні і меншинні мови, що побутують на відповідних територіях) не загрожує розмиванню мовних кордонів за умови чіткої градації мов як у статусному вимірі, так і в мовній свідомості громадян. Суспільству для розуміння базових засад багатомовності необхідне мовне виховання, що має бути супутнім додатком до власне вивчення мов.

Як бачимо, теорія мультилінгвізму в сучасному мовознавстві координувана різнорівневими комбінаціями суспільного, політичного та психологічного підходів. У цій площині багатомовність є системою з відповідними коливаннями. Для індивіда характер мультилінгвізму може бути динамічним, що часто зумовлено міграціями та мовною необхідністю; для спільнот і територій це явище стабільніше, проте моделі мовного планування здатні змінювати мовний репертуар і соціолінгвістичну ситуацію; для держави одномовність чи багатомовність визначена історичними обставинами та законодавчими нормами. Ідеальна концепція багатомовності, яка могла б відповідати універсальним принципам, неминуче наштовхується на ієрархічні рівні вітальності, престижу та функційності мов у конкретному суспільному та територіальному вимірах. Соціолінгвістичні критерії багатомовності визначені такими взаємозв'язками: мова і територія, мова і суспільство, мова і законодавство, мова і спільнота, мова й особистість.

Використання терміна *багатомовність* / *мультилінгвізм* при описі соціолінгвістичних ситуацій потребує розрізнення політики багатомовності та практики багатомовності, мовного розмаїття і плюрилінгвізму. Адже система багатомовності не зводиться до простого співжиття двох чи кількох мов на певній території. Зазвичай — це складний нелінійний процес, що ґрунтується на співіснуванні мовних ідентичностей та мовних практик спільнот.

Ураховуючи зазначене, пропонуємо розгорнуте визначення поняття «мультилінгвізм» / «багатомовність» — це політика і практика використання двох чи більше мов на індивідуальному, суспільному, інституційному (державному), територіальному, глобальному рівнях. Соціолінгвістична

концепція мультилінгвізму розкривається в системі пов'язаних між собою категорій: 1) кількомовність (щоденна практика спілкування більше ніж однією мовою); 2) територіальна багатомовність (співіснування на одній території більше ніж однієї мовної спільноти); 3) інституційна багатомовність (законодавчий вимір функційності та статусу поширених на території держави мов, підтримка мовного розмаїття, зокрема захист загрожених мов); 4) багатомовна освіта (засвоєння та вивчення мов; мовне планування в освіті); 5) плюрилінгвізм (комплексно набута мовно-культурна компетентність; здатність використовувати різні мови в спілкуванні та міжкультурній комунікації).

Соціолінгвістичне структурування особливостей мультилінгвізму дозволяє проаналізувати тенденції розвитку мовної ситуації в Україні в координатах «одномовність — багатомовність» та окреслити прогностичні перспективи різних аспектів багатомовності в регіональному та суспільному вимірах, а також визначити межі функціонування багатомовного суспільства в одномовній державі в системі сучасних європейських засад мовної політики.

ЛІТЕРАТУРА

- Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі. Київ : Ленвіт, 2012. 168 с.
- Голубовська І. О., Жалай В. Я., Биховець Н. М. та ін. Термінографія, мультилінгвізм, мультидисциплінарність: напрямки майбутніх досліджень. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2015. С. 3–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/linds_2015_2015_3 (дата звернення: 20.04.2022).
- Дочу А. Р. Кодифікація кримськотатарської мови: досвід загрожених мов Європи та світу. *Мовознавство*. 2022. № 2. С. 63–69.
- Етнонаціональна структура українського суспільства : довідник. Київ : Наук. думка, 2004. 342 с.
- Європейський мультилінгвізм та англійська мова : хрестоматія / ред. кол.: А. І. Анісімова, І. С. Попова. Дніпро : Ліра, 2016. 211 с.
- Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
- Кулик В. Мовна політика в багатомовних країнах. Закордонний досвід та його придатність для України. Київ : Дух і Літера, 2021. 312 с.
- Малаш О. В. Багатомовність. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Багатомовність> (дата звернення: 28.04.2022).
- Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія». 2010. 242 с.
- Михальчук О. І. Мовна компетенція як інструмент реалізації мовних прав. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ, 2018. С. 190–196.
- Огульчанський Ю. Етнічна структура українського суспільства: уявні та дійсні проблеми, Київ : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія». 2006. 68 с.
- Петриченко Н. Європейський досвід впровадження плюрилінгвізму в систему освіти. *Нова парадигма*. 2017. № 132. С. 52–64.
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля. 2010. 844 с.
- Селігей П. Міжмовна конкуренція та функційна неповнота мов. *Мовознавство*. 2021. № 2. С. 3–18.
- Талалай Ю. О. Багатомовність як міждисциплінарний феномен *Young Scientist*. 2020. №3.2(79.2). С. 107–110. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/3.2/24>.

- pdf DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-79.2-24> (дата звернення: 08.04.2022).
- Яковлева О. Особливості дії фактору багатомовності у мовному просторі України. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С. 121–129.
- Aronin L., Singleton D. Multilingualism. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2012. 230 p.
- Braun M. Beobachtungen zur Frage der Mehrsprachigkeit. *Göttingische Gelehrte Anzeigen*. 1937. N. 4. P. 115–122.
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/> (дата звернення: 10.05.2022).
- Coste D., Hébrard, J. Vers le plurilinguisme : école et politique linguistique. Paris : Hachette, 1991. URL: <https://www.sudoc.fr/00279618X> (дата звернення: 19.05.2022).
- Coste D., Moore D., Zarate G. Plurilingual and pluricultural competence. *Language Policy Division*. Strasbourg : Council of Europe, 2009. P. 1–51. URL: www.coe.int/lang (дата звернення: 10.07.2022).
- Kloss H. Bilingualism and Nationalism. *Journ. of Social Issues*. 1967. Vol. 234. Issue 2. P. 39–47.
- Lüdi G. Eidgenössische Volkszählung. *Sprachenlandschaft in der Schweiz*. Neuchâtel : Bundesamt für Statistik, 2005. P. 117–125.
- Lüdi G. Multilingual repertoires and the consequences for linguistic theory. *Beyond Misunderstanding. Linguistic Analyses of Intercultural Communication / K. Bühlig, K. J. ten Thije (eds.)*. Amsterdam : John Benjamins, 2006. P. 11–42.
- Swann J., Deumert A., Lillis T., Mesthrie R. A Dictionary of Sociolinguistics. Edinburgh : Edinburgh University Press. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrv8w> (дата звернення: 15.06.2022).

REFERENCES

- Aronin L., Singleton D. (2012). Multilingualism. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bahatomovna Yevropa: tendentsii u politytsi i praktytsi multylinhvizmu v Yevropi. (2012). Kyiv: Lenvit. [In Ukrainian].
- Braun M. (1937). Beobachtungen zur Frage der Mehrsprachigkeit. *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, (4), 115–122.
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/> (last accessed: 10.05.2022).
- Coste D., Hébrard, J. (1991) Vers le plurilinguisme : école et politique linguistique. Paris: Hachette. URL: <https://www.sudoc.fr/00279618X> (дата звернення: 19.05.2022).
- Coste D., Moore D., Zarate G. (2009). Plurilingual and pluricultural competence. *Language Policy Division*. Strasbourg: Council of Europe, 1–51. URL: www.coe.int/lang (last accessed: 10.07.2022).
- Dochu A. R. (2022). Kodyfikatsiia krymskotatarskoi movy: dosvid zahrozhenykh mov Yevropy ta svitu. *Movoznavstvo*, (2), 63–69. [In Ukrainian].
- Etnonatsionalna struktura ukrainskoho suspilstva. Dovidnyk. (2004). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Holubovska I. O., Zhalai V. Ya., Bykhovets N. M., Kruhlykova O. V., Lynnyk T. H., Parkhomenko A. F., Rakhmanova I. I., Rubashova L. M., Boboshko T. M. (2015). Terminohrafiia, multylinhvizm, multydystsyplynarnist: napriamky maibutnykh doslidzhen. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy*, 3–23.

- URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/linds_2015_2015_3 (last accessed: 20.04.2022). [In Ukrainian].
- Kulyk V. (2021). Movna polityka v bahatomovnykh krainakh. Zakordonnyi dosvid ta yoho prydatnist dlia Ukrainy. Kyiv: Dukh i litera. [In Ukrainian].
- Kloss H. (1967). Bilingualism and Nationalism. *Journal of Social Issues*. Vol. 234. Iss. 2, 39–47.
- Lüdi G. (2005). Eidgenössische Volkszählung. *Sprachenlandschaft in der Schweiz*. Neuchâtel: Bundesamt für Statistik, 117–125.
- Lüdi G. (2006). Multilingual repertoires and the consequences for linguistic theory. K. Bühlig, K. & J. ten Thije (Eds.). *Beyond Misunderstanding. Linguistic Analyses of Intercultural Communication*. Amsterdam: John Benjamins, 11–42.
- Malash O. V. Bahatomovnist. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: <https://vue.gov.ua/Bahatomovnist> (data zvernennia 28.04.2022). [In Ukrainian].
- Masenko L. T. (2010). Narysy z sotsiolinhvistyky. Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». [In Ukrainian].
- Mykhalchuk O. I. (2018). Movna kompetentsiia yak instrument realizatsii movnykh prav. *Movni i kontseptualni kartyny svitu: Zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv, 190–196. [In Ukrainian].
- Ohulchanskyi Yu. (2006). Etnichna struktura ukrainskoho suspilstva: uiavni ta diisni problemy, Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». [In Ukrainian].
- Petrychenko N. (2017). Yevropeyskyi dosvid vprovadzhennia pliurylinhvizmu v systemu osvity. *Nova paradyhma*, (132), 52–64. [In Ukrainian].
- Selivanova O. O. (2010). Linhvistychna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia. [In Ukrainian].
- Selihei P. (2021). Mizhmovna konkurentsii ta funktsiina nepovnota mov. *Movoznavstvo*, (2), 3–18. [In Ukrainian].
- Talalai Yu. O. (2020). Bahatomovnist yak mizhdystsypynarnyi fenomen. *«Young Scientist»*, 3.2 (79.2), 107–110. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/3.2/24.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-79.2-24> (last accessed: 08.04.2022). [In Ukrainian].
- Swann J., Deumert A., Lillis T., Mesthrie R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrv8w> (last accessed: 15.06.2022).
- Yakovlieva O. (2012) Osoblyvosti dii faktoru bahatomovnosti u movnomu prostori Ukrainy. *Politychnyi menedzhment*, (4–5), 121–129. [In Ukrainian].
- Yevropeyskyi multylinhvizm ta anhliiska mova: khrestomatiia / red. kol.: A. I. Anisimova, I. S. Popova. (2016). Dnipro: Lira. [In Ukrainian].
- Zahalnoievropeyski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia / Naukovyi redaktor ukrainskoho vydannia doktor ped. nauk, prof. S. Yu. Nikolaieva. (2003). Kyiv: Lenvit. [In Ukrainian].

O. I. MYKHALCHUK

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: oksmykhalchuk@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-9278-9341>

SOCIOLINGUISTIC PARAMETERS OF MULTILINGUALISM: EUROPEAN PRINCIPLES AND UKRAINIAN REALITY

The concept of multilingualism has gained considerable spread in linguistic and political discourse. It causes the need to concrete the sociolinguistic parameters of the term in the context of the Ukrainian language situation, taking into account the experience

of pan-European theories and practices. The feasibility of the research is also caused by the expansion of approaches to the problems of multilingualism in the 21st century and some differences in the interpretation of multilingualism in different countries, which is caused by differences in implementation of policy and practice of multilingualism in different state and regional contexts.

Theoretical approaches to the definition of multilingualism and the classification of its types allow us to consider the policy of multilingualism and the practice of multilingualism in the coordinates of social types of languages - state (official), minority, immigrant, foreign. This research is also an attempt to give some answers for questions: “What is the difference between multilingual society and multilingual state?”, “How does the practice of multilingualism influence on language policy or language policy on language practices of multilingual territories?”, “How do the concepts of language diversity, multilingual communication, plurilingualism and language education differentiate in sociolinguistic concept of multilingualism?”

The sociolinguistic dimension of multilingualism is defined in terms of system-conceptual connections: multilingualism and globalization, multilingualism and territorial linguistic identity, multilingualism and the status of languages, multilingualism and the functionality of languages, multilingualism and language education. The description of the language situation in Ukraine is presented in the coordinates of the theory of social and institutional multilingualism as a monolingual state with bilingual and multilingual territories. The basic sociolinguistic concept of multilingualism is proposed; it is based on the distinction between the policy of multilingualism and the practice of multilingualism and the principles of coexistence of linguistic identities and linguistic practices of individuals and communities.

Keywords: multilingualism, language diversity, plurilingualism, language policy, language situation, language functionalities, language acquisition.

Дата надходження до редакції — 15.09.2022

Дата затвердження редакцією — 29.09.2022